

Sitatbruk og sampling i digitale medium

Utdrag fra en artikkel av [Inger Elise Mey](#), Juridisk konsulent i TONO

Sitatregelen i § 22 er en låneregel som medfører begrensninger i opphavsmannens enerett etter Åvl. § 2. Dette er fordi at informasjon og offentlig meningsutveksling ikke skal bli umulig i den generelle samfunnsdebatt. Men sitatbruken er avgrenset i loven til å gjelde de tilfeller hvor det siteres fra et hovedverk. En samling sitater, som f.eks. en sammenstilling av små musikksnutter eller lydklipp, eller et samleverk av samlete musikksnutter vil neppe kunne anses som et tilstrekkelig siterende hovedverk i henhold til loven.

1.1 Hva er sampling

En sampler er en teknisk avansert maskin som kan ta opp enkeltlyder og sekvenser. Her kan man spille musikksekvenser forlengs, baklengs, forkorte dem, endre, klippe og lime lydbitene, osv. Det viktige spørsmål her er hvor mye man kan sample uten å krenke opphavsrettighetene. Det er generelt vanskelig å gi et klart svar på dette, men man kan forholde seg til utgangspunktet i lovtolkningen. Dette innebærer at man kan sample en enkelt tone, lyd eller instrumentklang, for det kan ingen ha noen opphavsrett til. Det er først når det blir en spesiell kombinasjon av toner, at man må ha tillatelse til å sample disse. Det er således lov å sample en lyd eller en instrumentklang, så lenge det kun er lyden og ikke selve melodien man samler. Grensen mellom kreativitet og tyveri er meget snever når det gjelder sampling.

1.2 Tillatelse til sampling

I de fleste tilfeller hvor det brukes musikk, uansett til hvilket formål og i hvilket format, trenger man en tillatelse til å benytte andres verk. Dette gjelder typisk hvis man samler melodi-biter og evt. setter dem sammen med andre (klippe/klistre-metoden), eller lar melodi-bitene inngå i nye sammenhenger.

Her er det ofte både komponister, tekstforfattere og forlag som har rettigheter i det endelige produkt som er satt sammen av slike samples. I tillegg vil plateprodusenten og utøvende musikere også ha visse rettigheter, hvis lyden f.eks. er hentet fra en eksisterende CD, plate eller kassett. Den som er ansvarlig for å innhente tillatelse vil være produsenten av innspillingen av det samlete lydmateriale, eller alle som foretar slik sampling av lyd. Dette gjelder også privatpersoner som samler musikk til produksjoner som skal deles ut eller distribueres til personer utenfor det private område.

Når det så gjelder sampling fra Internett vil det i prinsippet ikke være noen forskjell om man samler fra sin CD-platesamling eller om man finner musikken ute på nettet. Forskjellen består bare i at mesteparten av musikken på Internett er lagt ut ulovlig. Det blir ikke mer tillatt å sample musikken av den grunn, snarere tvertimot. Man bidrar da nemlig til å føre ulovligheten videre og kan følgelig stilles til ansvar for ulovlighetene, jfr. straffebestemmelsen i Åndsverkloven. Som utgangspunkt vil det være slik at om man henter musikken fra en lydkilde i USA og bruker den i sin produksjon i Norge, så er det de norske reglene man skal forholde seg til.

1.3 Sitatbruk og sampling

Multimedia åpner for en rekke utnyttelsesmuligheter som forsterker problemene med å klarere rettigheter, men i utgangspunktet reiser ikke dette noen nye opphavsrettslige problemstillinger. Vi har nok regler og eksempler på integrering av verker og bruk av sampling mv. til å kunne se dette ut fra et eksisterende lovverk, for det er intet nytt ved piratvirksomhet i seg selv. Oppmerksomheten knytter seg til de mange nye muligheter med digital spredning og kopiering.

Når man skal bedømme lovligheten av sampling må man også forholde seg til nøkkelbegrepet «god skikk» i Åvl. § 22 både i forhold til lovlig musikkstat og til opphavsmannens ideelle rett. Her ligger vurderinger som alminnelig sunn fornuft og rimelighetsbetraktninger. Reglene er fleksible, så man må bruke hodet. Hvis man for eksempel samler litt hist og pist kan man lett komme til å krenke opphavsmannens ideelle rett, d.v.s. at man endrer hans verk og bruker deler av det i sammenhenger som kan være krenkende for kunstnerens anseelse og egenart, jfr. Åvl. § 3. Selv om man oppgir navnet på opphavsmannen eller opplyser hvilket plateselskap som har utgitt musikken, er det ikke dermed sagt at samplingen er lovlig. Man må fortsatt innhente tillatelse for den bruk som ikke faller inn under lovlig sitatbruk eller som ikke er lovlig sampling av enkelte lyder og instrumentklanger.

Hvis de samlede elementer i tillegg er gjenkjennelige skal opphavsmannen som hovedregel ha vederlag for bruken. Man skal være veldig forsiktig hvis omfanget av samplingen er stort, da dette fort kan fortone seg som regelrett snylteri på andres kreativitet, og man er da inne på plagiatbestemmelsene som medfører en langt strengere vurdering. Ved vanlig kopiering skal det naturligvis betales vederlag.

1.4 Lovlig sampling gjennom TONO

Hovedregelen er at man skal ha den nødvendige tillatelse fra opphavsmannen. Dette får man ved å spørre denne om lov. Deretter må man sende inn en anmeldelse av verket på vanlig vis. Denne skal inneholde opplysninger om hvem som er komponist, tekstforfatter og evt. forlag, i tillegg til opplysninger om det musikkverk det er blitt samlet fra. Her skal tittelen på verket fremgå og hvor mye som er brukt av verket i minutter/sek. Er det samlet fra en tekst, skal også dette oppgis på vanlig måte.

Fordeling av vederlag kan avtales mellom de ulike rettighetshavere, slik at både original-opphavsmann og komponisten til det samlede verket får avregning. Er ingen slik avtale inngått, avregnes det etter prosentsatser som tilsvarer mengden av de samlede verkene.

I utgangspunktet vil TONO/NCB lisensiere produksjonen av cd-er, kassetter o.lign, som inneholder beskyttet musikk. Når det gjelder bruk av samlede musikkbiter i en produksjon, må det klareres ytterligere med rettighetshaver(ne) av verket, før produksjonen kan lisensieres. Dette skyldes at bruk av slike bruddstykker av musikken tilhører de ideelle rettighetene til opphavsmannen, og en slik bruk må opphavsmannen alltid selv gi tillatelse til. Dette skjer gjennom TONO/NCB og betaling for slik bruk skjer til NCB, jfr. forvaltningskontrakten som opphavsmannen har med TONO.

Ved fremføring av musikk man har samlet selv har man et selvstendig ansvar for at nødvendig tillatelse er innhentet. Musikken som benyttes må være lisensiert av NCB og det påhviler produsenten et eget ansvar for at de elementer av verk som inngår i produksjonen er klarert med TONO/NCB, også selv om det ikke umiddelbart er mulig å gjenkjenne de spesifikke elementer som tilhørende beskyttede verker. Hvis fragmentene vitterlig tilhører et beskyttet verk, skal det innhentes tillatelse og betales vederlag.

1.5 Sitat-samlinger

Sitatregelen i § 22 er som sagt en låneregel. Dette medfører at opphavsmannen må tåle en begrensning av sin enerett på dette område. Men sitatbruken er samtidig avgrenset til bruk i den utstrekning formålet med sitatet betinger. Dette henger sammen med kravet om at det skal foreligge et såkalt siterende hovedverk, hvor sitatet er ment å være en illustrasjon til det siterende verk. Det vises her til bla. WIPOs karakteristikkk som slår fast at et sitat er «...a relatively short passage cited from another work to demonstrate or to make intelligible an author's own statements, or to refer to the views of another author in an authentic manner.».

En samling av sitater, som f.eks. en sammenstilling av små musikksnutter eller lydklipp, vil derfor neppe kunne anses som et tilstrekkelig siterende hovedverk, når det siterende «hovedverket» i det vesentlige består av et samlebilde skapt av disse musikkfragmentene. Det er viktig å være klar over at et slikt samlebilde ikke hjemles i sitatretten og det vil således være feil å anvende sitatbestemmelsen her. Sitater som faller innenfor sitatrettens område skal nemlig være en illustrasjon til det siterende verk, og er ikke ment å ha selvstendig verdi slik de kommer til uttrykk i slike sitatsamlinger som man ofte finner ute på Internett. Dette medfører at musikkjenester og musikkarkiv på Internett dermed typisk ikke kommer inn under låneregelen i §22. Her beveger man seg istedet inn på et område som å gjøre har med opphavsmannens ideelle interesser, deriblant sampling som nevnt ovenfor, og som bla.reguleres av reglene om opphavsmannens moralske rettigheter («droit morale» jfr. Åvl. § 3).

Det synes videre å være god grunn til å tvile på om en såvidt systematisk utnyttelse av et stort antall vernede verk gjennom sitater kan sies å befinne seg innenfor de grensene som god skikk angir på sitatrettens område .